

Ortaokul Öğrencilerinde Demokrasi Algısı, Deontik Adalet, Toplumsal Değerler Algısı Arasındaki İlişki

The Examination of the Relationship between Perception of Democracy, Deontic Justice, and Perception of Social Values among Secondary School Students

Adnan ÖZBEY¹

Hakan SARIÇAM²

Geliş Tarihi
Submitted by

07.11.2017

Kabul Tarihi
Accepted by

06.03.2018

Öz

Bu çalışmanın temel amacı, demokrasi algısı, deontik adalet ile toplumsal değerler arasında olası ilişkiyi incelemek ve demokrasi algısı ile deontik adaletin toplumsal değerler üzerindeki etkisini tespit etmektir. Araştırmada nicel tarama yöntemlerinden genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu İzmir'in Buca İlçesi'nde bulunan üç ortaokuldan uygun örnekleme yoluyla seçilmiş 177 kız ve 183 erkek öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmada Deontik Adalet Ölçeği, Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği, Toplumsal Değerler Algı Ölçeği kullanılmıştır. Veriler test edilirken t testi, ANOVA testi, Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi ve çoklu doğrusal regresyon analizi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler incelendiğinde okul ve yaş değişkenine göre demokrasi algısı, toplumsal değerler algısı ve deontik adalet tutumlarında anlamlı şekilde farklılık bulunmuştur. Cinsiyet değişkenine göre toplumsal değerler algısında anlamlı farklılık görülürken deontik adalet ve demokrasi algısında farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Pearson korelasyon analizi sonucunda demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif yönde ilişkiler bulunmuştur. Çoklu regresyon analizi sonucunda demokrasi algısı ve deontik adalet anlayışının toplumsal değerler algısını yordamada önemli değişkenler olduğu görülmüştür.

Anahtar Sözcükler: Değerler • Toplumsal Değerler • Deontik Adalet • Demokrasi Algısı

Abstract

The aim of this study is to examine the possible relationships between democracy perception, deontic justice, and social values, and to determine the effect of democracy perception and deontic justice on social values. In the quantitative research, a sub-type of the general survey model was used, which is known as relational-screening model. The sample consisted of 177 female and 183 male students selected with convenience sampling from three junior high schools in İzmir province. Deontic Justice Scale, Perception of Democracy in Middle School, Perception of Social Values Scale were used as data collection tools in this study. Independent samples T-test, ANOVA, Pearson moments product correlation analysis, and multiple regression analysis were used for analyses. When we examined the data, we found significant differences in democracy perception, perception of social values, and deontic justice attitudes based on school and age variables. According to the gender variable, there was a significant difference in the perception of social values, but there was no difference in the perception of democracy and deontic justice. Pearson correlation analysis showed statistically significant positive correlations between democracy perception, deontic justice, and social values perception. As the result of multiple regression analysis, perception of democracy and deontic justice were the important predictors of perception of social values.

Keywords: Values • Social Values • Deontic Justice • Democracy Perception

¹ **Sorumlu Yazar:** Adnan Özbey (Dr.). Eposta: adnanozbey@hotmail.com

² Hakan Sarıçam (Dr. Öğr. Üyesi), Dumlupınar Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kütahya, Türkiye. Eposta: hakan.saricam@dpu.edu.tr

Atf: Özbey, A., & Sarıçam, H. (2018). Ortaokul öğrencilerinde demokrasi algısı, deontik adalet, toplumsal değerler algısı arasındaki ilişki. *Ege Eğitim Dergisi / Ege Journal of Education*, 19(1), 161-181. Doi: 10.12984/eeefd.349907

Extended Abstract

Deontic justice is a positive and an extrovert emotion type. It is derived from moral emotions which aim toward the welfare of the society rather than the individual interests. Social values include social norms, and these values enable individuals to live together. Another important value for living together is democracy. Equality, liberty, active participation, and justice are the important components of democracy. One of the important aims of national education is to educate students who learn about democracy, justice, and social values. The main goal of this study is to examine the relationship between perception of democracy, deontic justice, and social values, and also to investigate whether or not the deontic justice, social values, and democracy perceptions differ according to certain demographic variables.

The sample consisted of 345 adolescents who were selected with convenience sampling from 3 junior high schools (Makbule Süleyman Ortaokulu, Meşkure Şamlı Ortaokulu ve Saadet Emir Ortaokulu) in İzmir. The participants included 163 male (%52.8) and 182 female students (%47.2). The ages of the students ranged from 13 to 15 years and the mean age of the participants was 13.83 (SD=.47) years.

Deontic Justice Scale (DJS), Perception of Democracy in Middle School (PDS-MS), and Perception of Social Values Scale (PSVS) were used as data collection instruments in this study. The DJS is a reliable and valid instrument that measures deontic justice levels containing 18 items on a five-point Likert type scale, and three subscale measures: Moral Obligation, Moral Accountability, and Moral Outrage. PDS-MS measures adolescents' perception of democracy, and it contains 36 items on a four-point Likert type scale, and four factor measures: Equality, Human Rights, National Sovereignty, and Freedom. PSVS involves 23 items and a single dimension. The possible highest score from the scale is 115, and the lowest is 23. Independent samples T-test, ANOVA, Pearson moments product correlation analysis, and multiple regression analysis were used, because data met the criteria of the parametric test.

Significant differences were found in democracy perception, perception of social values, and deontic justice levels based on school and age variables. Students in schools with high academic achievement had higher democracy perception, perception of social values, and deontic justice levels than students in schools with low academic achievement. Academic achievement may be an indicator for perception of democracy, perception of social values, and deontic justice. Based on the gender variable, there was a significant difference in the perception of social values, but there was no difference in the perception of democracy and deontic justice. Perception of social values' levels of female students was significantly higher than male students. Girls, considering that they enter adolescence earlier than boys, adopt social values earlier than boys. Pearson correlation analysis showed statistically significant positive correlations between democracy perception, deontic justice, and social values perception. In other words, if adolescents' perception of democracy levels increase, their perception of social values and deontic justice levels increase. As the result of multiple regression analysis, perception of democracy and deontic justice were the important predictors of perception of social values. Moreover, deontic justice is important concept not only for perception of democracy, but also for perception of social values.

Giriş

Marx'a göre, şekli ne olursa olsun, toplum insanların karşılıklı etkinliklerinin ürünüdür. Başka bir ifadeyle toplum sadece kişiler topluluğu değildir; bu kişilerin birbiriyle olan ilişkilerin toplamıdır (Erdoğan, 2007). Toplumsal yaşam ise doğal olarak toplumu oluşturan insanların organize olmasını gerektirir. Bu organize faaliyetlerden biri, birey ve/ya da toplulukların hissettikleri baskıyı azaltmak ve daha iyi yaşam şartlarına kavuşmak adına örgütlenerek, sürdürülebilir bir toplumsal yaşam için siyasi otorite karşısında taleplerini dile getirmeleridir. Demokrasi düşüncesi, toplumların bu organize olma çabalarının sonucu olarak ortaya çıkmıştır (Akdu, 2016; Bilge, 2011). Halk egemenliğine dayanan rejimlerin demokrasi olarak kabul edildiği bilinmektedir (Doğan, 2005; Slev, 2014; Ringen, 2010). Bununla birlikte, bu özellik günümüzdeki demokrasi tanımına ait bakış açılarından sadece birini yansıtmaktadır. Demokrasi terimi, çok daha kapsamlı bir anlam içerir ve tüm dünyada arzu edilen, mutlaka ulaşılmaması gereken bir ideali temsil eder (Slev, 2014). Demokrasi, kurumsallaşan ve sonuç olarak özgürlüğü koruyan bir dizi uygulama ve ilke olarak görülebilir (Kekic, 2007). Ancak unutulmamalıdır ki demokrasi anayasal olarak güvence altına alınan hak ve özgürlüklerden çok daha fazlasıdır (Wagner, Schneider, & Halla, 2009).

Üzerinde fikir birliği sağlanmış kesin bir tanımı olmamakla birlikte, bu alandaki araştırmacıların çoğu ileri demokrasinin halk idaresi, demokratik kurallar, eşit vatandaşlık hakları, siyasal ve toplumsal çoğulculuk, hukukun üstünlüğü, özgür ve adil seçimin varlığı, azınlıkların korunması, sivil toplum, ekonomik ve sosyal kalkınmayı teşvik eden politikaların yürütülmesi gibi temel özellikleri taşıması gerektiğini savunmaktadır (Bettham, 2006; Beetham, 2006, 2009; Gutmann, 1987; Holden, 2007; Kekic, 2007; Linde ve Ekman, 2003). Demokrasi, her ne kadar yönetim biçimi olarak algılsa dahi diğer alanlarla, özellikle de eğitimle olan doğrudan ilişkisi, göz ardı edilemez bir gerçektir. Demokratik bir toplumda eğitim sistemlerinin temel amaçları, bireylerin toplumsal yapıya uyumunu sağlamak ve bu süreç gerçekleşirken ilgi ve yetenekleri doğrultusunda toplumsal yapı içerisinde yer bulmalarına yardımcı olmaktır (Sarıçam, Kaya, & Yetim, 2016). Demokratik yapının toplumda tam olarak yer etmediği durumlarda ise eğitim sisteminin amacı toplumsal yapıyı demokratik bir yapıya dönüştürmeye ve adalet anlayışını benimsetmeye çalışmaktır (Yazıcı, 2011).

Adalet, başkalarına karşı tutumların tanımlanmasında ve değerlendirilmesinde kullanılan bir ölçüttür (Merkel, Petring, Henkes ve Egle, 2011). Adaletin temeli, bütün insanların eşit olarak sahip olduğu insan onurudur. Adalet, kökenden ve cinsiyetten bağımsız olarak aynı özgürlüğe ve aynı yaşam fırsatlarına sahip olmaktır. Başka bir ifadeyle adalet; eğitim, çalışma hayatı, sosyal güvenlik, kültür ve demokrasiden eşit olarak yararlanabilmeyi ve tüm kamusal malların eşit erişilebilirliğini kasteder (Hamburg Programı, 2007). İnsanların adil davranırken veya haksızlıklara tepki gösterirken, psikolojik kontrol veya sosyal saygınlık dışında başka güçlü nedenleri de vardır. Bu güçlü nedenlerden biri ahlaki sorumluluktur. Bir süreç veya kişilerarası etkileşim sonucunda başkalarının haklarına saygı duymak ve üzerine düşen ahlaki sorumlulukları yerine getirmek suretiyle adil davranışlar sergilenmesine/kararlar verilmesine deontik adalet denir (Cropanzano, Goldman ve Folger, 2003). Tüm insanların hak ettikleri şekilde adil muamele görmesini içerir (Folger, 2001). Deontik adalet dışı dönük olumlu bir duygu türü olup ahlaki duygularla

beslenir, ahlaki duygular ise bireysel çıkarlardan ziyade toplumun refahını amaçlar (Biçer ve Sarıçam, 2015; Folger, Cropanzano ve Goldman, 2005; Cropanzano, Massaro ve Becker, 2016; Zheng, 2015). Diğer yandan adaletsizlik ile ahlaki duyarsızlık arasında yakın bir bağ vardır (Folger, Cropanzano ve Goldman, 2005; Sönmez, Sarıçam ve Çelik, 2018). Turillo ve arkadaşlarına (2002) göre ahlaki olgunluğu düşük olan bireyler karar verirken kendi lehine eğilim gösterirken ahlaki olgunluğu yüksek bireyler ise bu yaklaşımdan kaçınma eğilimindedir.

Hayatın akışındaki diğer alanlar ile akademik sahasındaki deontik adaletin temelde benzer olduğu düşünülebilir; çünkü öğrencilerinin buldukları ortamdaki beklendikleri özellikler veya davranışlar ile bütün insanların, birlikte yaşadığı, çalıştığı ve aynı ortamı paylaştığı bireylerden beklendikleri davranışlar çok yakındır (Castillo ve Fernandez, 2017). Buradan yola çıkarak eğitim ortamında adalet konusunda varsa boşlukların giderilmesi ve öğrencilerin adil davranıldığına dair inançlarının ve değerlerinin artırılması durumunda öğrenci performansının yükselebileceğini söylemek mümkündür (Beugre ve Baron, 2001; Geddes, 2003).

Değerler; insanın kararları ve davranışlarının temelini oluşturur (Satterfield 2001). Schwartz ve Bilsky'e (1987) göre; değerler nispeten istikrarlı inançlar olup önemli yaşam hedeflerini destekleyen genel davranış biçimleridir. Değerler kalıcı ahlaki kurallar olarak da kabul edilmektedir (Sarıçam, Çelik, Arıcı ve Kaya, 2014). Tercihler veya tutumlardan çok daha belirleyici, etkili, duygusal ve motive edicidir (Reser ve Bentrupperbäumer, 2005). Günümüzde değerler, yaşamdaki belirli durumları aşmada yol gösterici, zamanla değişebilen, davranışları etkileyen, olayları yönlendiren ve doğuştan gelen farklılıklarla dinamik bir sistemin parçası olan ilkeler şeklinde düşünülmektedir (Debats, 1996). Değerler, bireyin yaşam gayesine ait özellikler taşıdığı gibi toplumsal yönden davranış ve tutum şekillerini de belirlemektedir (Rokeach, 1973).

Toplumsal değerler, toplumun önceliklerini, eğilimlerini yapılandıran ve toplumsal yaşama kılavuzluk eden bilişsel esaslardır (Parashar, Dhar ve Dhar, 2004; Manfredo ve diğerleri, 2017). Toplumsal değerler, insan davranışını ve sosyal ilişkileri belirlemek, toplumsal yapıyı ve etkileşimleri korumak ve düzenlemek, toplumsal uyum ve istikrar sağlamak için önemli rol oynamaktadır (Verma, 2004). Toplumsal değerler, toplum için değerli olanı veya daha iyi bir toplum için arzu edileni belirler, kısa ve uzun vadede iyi/kötü, doğru/yanlış, saygın olan/olmayan arasındaki ayrımı kolaylaştırır (Halstead ve Pike, 2006; Parashar, Dhar ve Dhar, 2004). Bu yönüyle bakıldığında toplumsal değerler, toplumu basit bir insanlar yığını olmaktan ayıran önemli olgudur (Bolat, 2016).

Etkin/eleştirel vatandaşların varlığı, özellikle demokrasi ve toplumsal adalet açısından sosyal hareketler ve yeni talepler aracılığıyla aktif katılım yollarını belirlemektedir (Norris, 2011). Bundan dolayı eğitim yaşamının başından itibaren çocukların bilgi arama, iletişim kurma, düşünme, duygularını ifade etme, aktif dinleme ve kararlar(a) alma/katılma beceri, tutum ve değerlerini geliştirmeleri gerekmektedir (Botha, Joubert ve Hugo, 2016). İnsanın tek başına yaşaması ve gelişim göstermesinin mümkün olmadığı düşünüldüğünde fikirde ve pratikte benimsenmiş demokrasi, adalet ve toplumsal

değerlerin önemi artmaktadır (Subba, 2014). Bu şekilde çocukların yaşadıkları toplumun sivil, siyasi ve sosyal hayatına aktif olarak katılmaya hazır olmaları mümkündür (Halstead ve Pike, 2006).

Kişi toplumun genel değerler sistemini önce ailesinden daha sonra da okuldan ve çevresinden öğrenir. Çocuk küçük yaşta duygusal yönelimleri ve değerleri ailede almaya başlar. Otoriter veya yetersiz aile yapısı, çocuğun demokratik değerler kazanmasına etkili olamaz. Bu durumda demokratik kültürün, değerlerin benimsetilmesinde en önemli görev sosyalleştirici bir kurum olan okullara düşmektedir. Okullar bu görevi çağdaş öğretim programları, uygun öğretim ortamları ve öğretmenleri ile yerine getirebilir. Öğretmenler bilgi, beceri ve değerleri kendi demokratik tutumları ile birleştirerek öğrenciye sunabildikleri zaman öğrenciler istenilen şekilde gelişim gösterecektir (Elkatmış ve Toptaş, 2015). Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinin genel amaçlarına göre öğrencilerin bu dersin sonunda toplumsal değerlere bağlı, demokrasi ve insan haklarını benimsemiş, adil davranabilen, etkin eleştiren, katılımcı, analiz edebilen bireyler olarak yetiştirilmeleri hedeflenmiştir. Yine sosyal bilgiler dersinin öğrenme alanlarına bakıldığında demokrasi, adalet ve değerlerle ilgili öğrenme alanlarına geniş bir şekilde yer verildiği görülmektedir (Güven, 2009). Bu araştırmanın sonuçlarıyla sosyal bilgiler eğitimine, demokrasi, deontik adalet ve toplumsal değer bilincine katkı sağlaması umulmaktadır.

Bu çalışmanın temel amacı, deontik adalet ve toplumsal değerlerin demokrasi algısını yordama ve arada ilişki düzeyini belirlemek, aynı zamanda deontik adalet, toplumsal değerler algısı ve demokrasi algısının farklı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini görebilmeaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

- S1: Demokrasi algısı, toplumsal değerler algısı ve deontik adalet toplam puanları cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?
- S2: Demokrasi algısı, toplumsal değerler algısı ve deontik adalet toplam puanları okul değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?
- S3: Demokrasi algısı, toplumsal değerler algısı ve deontik adalet toplam puanları yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermekte midir?
- S4: Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki var mıdır?
- S5: Toplumsal değerler ve deontik adalet, demokrasi algısını istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde açıklamakta mıdır?

Yöntem

Bu çalışmada, nicel araştırma yöntemlerinden genel tarama modelinin bir alt türü olan ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Genel tarama modelleri çok sayıda elemandan oluşan bir evrende, evren hakkında genel bir yargıya varmak amacı ile evrenin tümü ya da ondan alınacak bir grup, örnek ya da örneklem üzerinde yapılan tarama düzenlemeleridir. Genel tarama modelleri ile tekil ya da ilişkisel taramalar yapılabilir. İlişkisel tarama modeli, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2008). Bu

araştırmada demokrasi algısı, toplumsal değerler algısı ve deontik adalet düzeyleri olası ilişki ile demokrasi algısını ve deontik adalet düzeylerinin toplumsal değerler algısını artırıp arttırmadığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Çalışma grubu

Veri toplamak için uygun örnekleme ile seçilmiştir. Uygun örnekleme yöntemi; zaman, para ve işgücü kaybını önlemek amacıyla örneklemin kolay ulaşılabilir ve uygulama yapılabilir birimlerden seçilmesidir (Büyüköztürk ve diğ., 2015). Bu amaçla İzmir ili Buca ilçesinde üç farklı ortaokulda (Makbule Süleyman Alkan Ortaokulu, Meşkure Şamlı Ortaokulu ve Saadet Emir Ortaokulu) yer alan 8.sınıf ortaokul öğrencilerinden yardım alınmıştır. Okulların TEOG başarı sıralamasına göz atıldığında: 2016 TEOG sonuçlarına göre İzmir Buca ilçesinde Makbule Süleyman Alkan Ortaokulu (114 öğrenci), 1., Meşkure Şamlı Ortaokulu (151 öğrenci) 2. ve Saadet Emir Ortaokulu (80 öğrenci) 5. sırada yer almıştır. İlk aşamada ölçekler ayrı ayrı değerlendirilmiş, ölçekleri eksik ya da yanlış olan 20 öğrenci örneklemden çıkarılmıştır. Bunun sonucunda çalışma grubu için 182 (% 52.8) kız öğrenci 163 (% 47.2) erkek öğrenci olmak üzere 345 ortaokul öğrencisinin puanları değerlendirmeye alınmıştır. Öğrencilerin yaşları 13 ve 15 arasında değişmekte olup; yaş ortalaması 13.83'tür ($S_s = .47$).

Veri toplama araçları

Deontik Adalet Ölçeği:

Beugre (2012) tarafından bireylerin deontik adalet düzeylerini ölçmeye yönelik geliştirilen Deontik Adalet Ölçeği toplam 18 maddeden ve 3 alt boyuttan oluşmaktadır: *Ahlaki zorunluluk* (8 madde), *Ahlaki sorumluluk* (6 madde), *Ahlaksızlığa tepki* (4 madde). Ölçekten toplam bir puan alınabildiği gibi alt boyutlara göre de puan alınabilmektedir. Bu bağlamda ölçekten alınabilecek en düşük puan 18, en yüksek puan 90'dır. Ölçek Türk kültürüne Akın ve diğerleri (2013) tarafından uyarlanmıştır. Yapı geçerliği için uygulanan doğrulayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin orijinal formundaki gibi üç boyutlu (ahlaki zorunluluk, ahlaki sorumluluk, ahlaksızlığa tepki) ve 18 maddeden oluşan modelin iyi uyum verdiği bulunmuştur ($\chi^2 = 185.52$, $sd = 130$, $p = .00101$, $RMSEA = .039$, $CFI = .94$, $IFI = .95$, $GFI = .93$, $AGFI = .71$ ve $SRMR = .051$). Ölçeğin iç tutarlılık güvenilirlik katsayıları üç alt boyut için sırasıyla .75, .77 ve .85 olarak bulunmuştur. Ölçeğin bütünü için iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin düzeltilmiş madde toplam korelasyonları .32 ile .62 arasında sıralanmaktadır. Ters kodlanan madde bulunmamaktadır. Ölçek hem alt boyutlara göre hem de toplam bir deontik adalet puanı vermektedir. Bu çalışmada ölçeğin Croanbach alfa iç tutarlılık güvenilirlik katsayısı ölçeğin bütünü için .92, alt boyutlar için sırasıyla .87, .86, ve .84 olarak hesaplanmıştır.

Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği:

Duruhan ve Ersöz (2013) tarafından ortaokul öğrencileri için "Ortaokulda Demokrasi Algılarını" belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 20 maddeden oluşan beşli Likert tipi ölçme aracıdır. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 20, en yüksek puan 100'dür. Açıklayıcı faktör analizi sonucunda ölçeğin dört faktörlü bir yapıya sahip olduğu görülmüştür. Sonrasında doğrulayıcı faktör analizi yapılmış ve gerekli

uyum iyiliği indeksleri elde edilmiştir ($\chi^2=254,94$, $Sd=163$, ($\chi^2/sd=1.564$), $GFI=.92$, $AGFI=.89$, $NFI=.94$, $NNFI=.97$, $CFI=.98$, $RFI=.93$, $IFI=.98$, $RMSEA=.045$, $RMR=.068$, $SRMR= 0.053$). Ölçeği oluşturan boyutların güvenirlik katsayılarının 74 ile .81 arasında değiştiği ve ölçeğin bütününe ilişkin Cronbach alfa değerinin ise .87 olduğu anlaşılmıştır. Bu çalışmada ölçeğin güvenirliği, Croanbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .87 olarak hesaplanmıştır.

Toplumsal Değer Algı Ölçeği:

Toplumsal Değerlere Yönelik Algı Ölçeği Bakaç (2013) tarafından öğrencilerin toplumsal değerlere yönelik algılarını saptamak amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek 23 madde ve 2 faktörden oluşmaktadır. 2 faktörde bulunan maddeler ters puanlanarak toplam bir puan elde edilebilmektedir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 23, en yüksek 115'tir. Ölçekteki 23 madde için yapılan güvenirlik analizleri sonucunda Cronbach alfa güvenirlik katsayısı .86 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca alt boyutlar olan “ Toplumsal Değerlere Yönelik Olumlu Algılar”a ait güvenirlik katsayısı .88 ve “Toplumsal Değerlere Yönelik Olumsuz Algılar”a ait Güverlik katsayısı .72 olarak bulunmuştur. Bu çalışmada ölçeğin güvenirliği, Cronbach alfa iç tutarlık güvenirlik katsayısı .83 olarak hesaplanmıştır.

Verilerin Analizi

Ölçeklerin uygulanması için öncelikle il milli eğitim müdürlüğü ve ilgili okullarla resmi yazışmalar yapıldıktan sonra okullara tek tek gidilmiş ve okul müdürlerinin verdiği randevu saatlerinde araştırmacı tarafından ölçekler uygulanmıştır. Uygulamalar yapılmadan önce öğrencilere çalışmanın amacı ve dikkat edilmesi gerekli hususlar hakkında bilgi verilmiştir. 40 dakikalık uygulamadan sonra formlar toplanmış ve veriler bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Araştırmada veri toplama araçlarından elde edilen veriler SPSS 24.00 paket programı kullanılarak analiz edilmiştir. Öncelikle verilerin normallik varsayımlarını karşılayıp karşılamadıkları incelenmiştir. Çarpıklık değerleri toplumsal değerler algısı için -1.13, demokrasi algısı için -.15, deontik adalet için -.78; basıklık değerleri toplumsal değerler algısı için 1.44, demokrasi algısı için -.51, deontik adalet için -.14 olarak bulunmuştur. Kolmogorov-Smirnov testi normallik değerleri sırasıyla (.059, .040 ve .047 $p > .05$) bulunmuştur. Gerek çarpıklık basıklık değerlerinin -1.96 ile +1.96 arasında olması, gerek Kolmogorov-Smirnov testi değerlerinin $p < .05$ önem düzeyinde istatistiksel olarak anlamsız olması verilerin normal olarak dağıldığını göstermekte yeterlidir. Dolayısıyla verilerin çözümlenmesinde parametrik testler kullanılmıştır. Değişkenler arası farklılıkları tespit etmek için Bağımsız Örneklem t Testi, ANOVA Testi ve değişkenler arası ilişkileri saptamak için Pearson momentler çarpımı korelasyon analizi, yordama düzeyini tespit etmek için çoklu regresyon analizi kullanılmıştır. Güven aralığı olarak % 95 ($p < .05$) ölçüt alınmıştır.

Bulgular

Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler puanlarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla bağımsız örneklem t testi yapılmış ve sonuçlar Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1. Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler puanlarının cinsiyet değişkenine göre t testi sonuçları

Değişkenler	Cinsiyet	N	\bar{X}	Ss	t	p
Toplumsal değerler algısı	Kız	182	99.48	8.04	3.58**	.00
	Erkek	163	95.75	11.23		
Demokrasi Algısı	Kız	182	80.65	9.60	1.85	.07
	Erkek	163	78.54	11.54		
Deontik Adalet	Kız	182	79.41	9.74	1.76	.08
	Erkek	163	77.54	9.91		

**p < .01

Tablo 1’de görüldüğü üzere demokrasi algısı ve deontik adalet puanları cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık göstermezken, toplumsal değerler puanlarının cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Buna göre kız öğrencilerin demokrasi algısı toplam puan ortalamaları ($\bar{X} = 99.48$) erkek öğrencilerin demokrasi algısı toplam puan ortalamalarından ($\bar{X} = 95.75$) yüksek olsa da bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t = 3.58; p < .01$). Benzer şekilde kız öğrencilerin deontik adalet toplam puan ortalaması ($\bar{X} = 79.41$) erkek öğrencilerin puan ortalamalarından ($\bar{X} = 77.54$) yüksek olsa da bu farklılık istatistiksel olarak anlamlı değildir ($t = 1.76; p > .05$). Fakat kız öğrencilerinin toplumsal değerler algısı toplam puan ortalamalarından ($\bar{X} = 99.48$) erkek öğrencilerinin toplumsal değerler algısı toplam puan ortalamalarından ($\bar{X} = 95.75$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksektir ($t = 3.58, p < .01$).

Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler puanlarının öğrencilerin okuduğu okul değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için yapılan ANOVA testi sonucu Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler puanlarının okul değişkenine göre ANOVA testi bulguları

Değişkenler		Kareler toplamı	sd	Kareler		
				ortalaması	F	p
Toplumsal değer algısı	Gruplar arası	1,300.00	2	650.00	6.94	.001
	Grup içi	32,021.48	342	93.63		
	Toplam	33,321.48	344			
Demokrasi algısı	Gruplar arası	1,980.05	2	990.02	9.23	.000
	Grup içi	36,664.33	342	107.21		
	Toplam	38,644.38	344			
Deontik adalet	Gruplar arası	1,458.70	2	729.35	7.81	.000
	Grup içi	31,922.34	342	93.34		
	Toplam	33,381.04	344			

* $p < .05$

Tablo 2’de görüldüğü üzere toplumsal değerler algısı, demokrasi algısı ve deontik adalet puanlarının öğrencilerin okudukları okullara göre anlamlı farklılık göstermektedir. Anlamlı farklılığın kaynaklandığı grupları tespit etmek amacıyla Scheffe testi yapılmıştır (Tablo 3). Homojen alt testler oluşturduğundan ve alpha tipi hataya karşı duyarlı olmasından dolayı Scheffe testi kullanılmıştır.

Tablo 3. Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler puanlarının okul değişkenine ilişkin Scheffe testi sonuçları

Değişkenler	Okul	N	\bar{X}	Değer	p
Toplumsal değerler algısı	MSAO	114	98.31	MSO>SEO*	.02
	MŞO	151	99.11	MŞO>SEO**	.00
	SEO	80	94.23	MŞO>MSO	.80
Demokrasi Algısı	MSAO	114	81.33	MSO>SEO**	.00
	MŞO	151	80.68	MŞO>SEO**	.00
	SEO	80	75.32	MSO>MŞO	.88
Deontik Adalet	MSAO	114	79.54	MSO>SEO**	.00
	MŞO	151	79.74	MŞO>SEO**	.00
	SEO	80	74.79	MŞO>MSO	.98

* $p < .05$, ** $p < .01$ MSAO: Makbule Süleyman Alkan Ortaokulu, MŞO: Meşkure Şamlı Ortaokulu, SEO: Saadet Emir Ortaokulu

Tablo 3’te görüldüğü üzere MSAO’nun ($\bar{X} = 98.31$) ve MŞO’nun ($\bar{X} = 99.11$) toplumsal değerler algısı toplam puan ortalamaları SEO’nun toplumsal değerler algısı toplam puan ortalamasından ($\bar{X} = 94.23$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksektir. Ayrıca MSAO’nun ($\bar{X} = 81.33$) ve MŞO’nun ($\bar{X} = 80.68$) demokrasi algısı toplam puan ortalamaları SEO’nun demokrasi algısı toplam puan ortalamasından ($\bar{X} = 75.32$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksektir. Benzer şekilde MSAO’nun ($\bar{X} = 79.54$) ve MŞO’nun ($\bar{X} = 79.74$) toplumsal değerler algısı toplam puan ortalamaları SEO’nun toplumsal değerler algısı toplam puan ortalamasından ($\bar{X} = 74.79$) istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde yüksektir. MSA ve MŞ ortaokulları akademik düzeyde daha başarılı okullar olduğu düşünüldüğünde,

akademik yönden başarılı olan öğrencilerin toplumsal değerler, demokrasi algısı ve deontik adalet düzeyinin daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür.

Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler puanlarının yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla ANOVA uygulanmış; sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler puanlarının yaş değişkenine göre ANOVA testi

Değişkenler		Kareler				p
		Kareler toplamı	sd	ortalaması	F	
Toplumsal değer algısı	Gruplar arası	401.50	2	200.75	2.05*	.13
	Grup içi	32,575.54	333	97.82		
	Toplam	32,977.03	335			
Demokrasi algısı	Gruplar arası	985.57	2	492.79	4.40**	.01
	Grup içi	37,314.99	333	112.06		
	Toplam	38,300.56	335			
Deontik adalet	Gruplar arası	403.53	2	201.76	2.06*	.13
	Grup içi	32,544.32	333	97.73		
	Toplam	32,947.85	335			

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4'e göre demokrasi algısı puanlarıyaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterirken; deontik adalet ve toplumsal değerlerin istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Anlamlı farklılığın kaynaklandığı grupları tespit etmek amacıyla Scheffe testi yapılmıştır (Tablo 5).

Tablo 5. Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler puanlarının yaş değişkenine ilişkin Scheffe testi sonuçları

Değişkenler	Yaş	N	\bar{X}	Değer	p
Toplumsal değerler algısı	13	69	99.81	13yaş>14yaş	.16
	14	254	97.23	13yaş>15yaş	.45
	15	13	96.05	14yaş>15yaş	.92
Demokrasi Algısı	13	69	82.35	13yaş>14yaş	.09
	14	254	79.17	13yaş>15yaş*	.03
	15	13	73.93	14yaş>15yaş	.22
Deontik Adalet	13	69	80.44	13yaş>14yaş	.20
	14	254	78.02	13yaş>15yaş	.32
	15	13	75.93	14yaş>15yaş	.76

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 5'te görüldüğü üzere 13 yaşındaki öğrencilerin demokrasi algısı toplam puan ortalamaları ($\bar{X} = 82.35$) ve 15 yaşındaki öğrencilerin demokrasi algısı toplam puan ortalamalarından ($\bar{X} = 73.93$) demokrasi algısı toplam puan ortalamalarından istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha yüksektir.

Fakat 13 ve 14 yaşındaki öğrencilerin demokrasi algıları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmamaktadır.

Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler arasındaki ilişkileri saptanmak amacıyla ilgileşim analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısı arasındaki ilişkileri gösteren Pearson korelasyon matrisi

Değişkenler	1.TDA	2.DA	3.DA	\bar{X}	SD	Cronbach α
1.Toplumsal değer algısı	-	.40**	.48**	97.72	9.84	.83
2. Demokrasi algısı		-	.37**	79.65	10.60	.87
3.Deontik adalet			-	78.53	9.85	.92

** $p < .01$

Tablo 6’da görüldüğü üzere demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısı arasında $p < .01$ eşliğinde pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı ilgileşimler mevcuttur. Buna göre demokrasi algısı ile deontik adalet arasında ilgileşim katsayısı $r = .37$; deontik adalet ile toplumsal değerler arasında ilgileşim katsayısı $r = .48$; demokrasi algısı ile toplumsal değerler arasında ilgileşim katsayısı $r = .40$ olarak tespit edilmiştir.

Toplumsal değer algısını yordamada deontik adalet anlayışı ve demokrasi algısı değişkenlerinin rolünü görmek için çoklu regresyon analizi yapılmış ve sonuçlar Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Deontik adalet ve demokrasi algısı ile toplumsal değerler algısı arasındaki ilişki değeri için çoklu regresyon analiz tablosu (n= 350)

Model	Standartlanmamış Katsayılar		Standartlanmış Katsayılar	t	p
	B	SH	β		
(Sabit)	48.49	4.23		11.464	.00
1.Deontik adalet	.39	.05	.39	7.96	.00
2.Demokrasi algısı	.23	.05	.25	5.12	.00

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 7’de deontik adalet anlayışı ve demokrasi algısı toplumsal değerler algısını anlamlı bir şekilde yordadığı görülmektedir. ($F = 69.24$, $p < .001$, $R^2 = .29$, $adj = .28$). Bu analiz sonuçlarına göre, değişkenlerin varyansa katkısı % 29, olup her iki değişken de anlamlı katkı sağlamıştır.

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın temel amacı, deontik adalet ve toplumsal değerlerin demokrasi algısını yordayıp yordamadığını ve aralarındaki ilişki düzeyini saptamak, aynı zamanda deontik adalet, toplumsal değerler algısı ve demokrasi algısının farklı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir.

Araştırmanın ilk sorusu için demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerlerin cinsiyete göre farklılık gösterip göstermediği sınıanmıştır. Mevcut araştırmanın sonuçlarına göre kız öğrencilerin demokrasi algısı puanları yüksek olmakla birlikte istatistiksel olarak anlamlı değildir. İlgili literatürde demokratik tutumlar ile cinsiyet değişkeni arasındaki ilişkiyi sorgulayan çok sayıda çalışma yer

almaktadır. Literatürdeki araştırmalardan bazıları (Bulut Serin, 2006a, 2006b; Doğanay, Çuhadar ve Sarı, 2004; Dudu 2016, Duman , 2010; Elkatmış ve Toptaş, 2015; Ercoşkun ve Nalçacı, 2008; Ektem Sönmez ve Sünbül, 2011; Kılıç, Ercoşkun ve Nalçacı, 2004; Gündüz, 2016; Yazıcı, 2011; Yurtseven, 2003) mevcut araştırmanın sonuçlarıyla örtüşmekte, cinsiyete göre demokrasi algısı farklılık göstermemektedir. Diğer yandan birçok araştırmada cinsiyete göre demokrasi algısı anlamlı düzeyde farklılık göstermekte, kızların erkeklere oranla demokratik davranışları daha çok içselleştirdikleri ve demokrasi algılarının daha yüksek olduğu göze çarpmaktadır (Akin ve Özdemir, 2009; Aycan ve Çalık, 2003; Başaran, 2006; Çuhadar, 2006; Diker, 2012; Doğanay, 2010; Genç ve Kalafat, 2008; Kaldırım, 2005; Kuş, 2012; Öztaşkın ve İcen, 2015; Ural, 2010). Bu farklılığın çeşitli nedenleri olabilir. Kuş ve Çetin'e (2014) göre toplumumuzda özellikle kadın-erkek eşitliğinin sağlanamadığı, kızların temel haklardan yeterince yararlanamadığı, kız öğrencilerinin toplum ve aile içerisinde bireysel hak ve özgürlükler yönüyle bazı sorunlar yaşadığı bilinmektedir. Bu sorunların giderilmesini istemelerinden ve ifade edilen temel hakları kazanmak için kız öğrencilerin demokrasi algıları daha yüksek olabilir. Cinsiyetin demokratik değerlere sahip olma üzerinde belirleyici bir etkisinin olması, kadınlara sosyal yaşamda tanınan pozitif ayrımcılığın bir etkisi olabilir. Son yıllarda medyada, kadın hakları ve kadının sosyal yaşamdaki yerine olumlu yönde vurgu yapan yayınların etkisi ve devletin kadın hakları konusunu resmi bir politika haline getirmesinin de etkisi olduğu söylenebilir (Kontaş, Selçuk & Polat, 2016). Mevcut çalışmanın sonuçlarına dayanarak kadın ve erkek öğrencilerinin demokratik okul kültürü algıları arasında bir farklılık olmadığı, öğrencilerin benzer demokratik algılara sahip olduğu söylenebilir. Bu durum, öğrencilerin eğitim gördükleri okullarda öğretmen ve yöneticilerin öğrencilere olan yaklaşımlarının cinsiyete göre değişmediği, bir anlamda demokratik uygulamalarda cinsiyet ayrımının yapılmadığı anlamına gelebilir (Kabasakal ve diğ., 2015). Elkatmış ve Toptaş'a (2015) göre her iki sonuç birlikte düşünüldüğünde (farklılık gösteren ve göstermeyen) cinsiyet değişkeninin demokratik tutumları yansıtmada yeterince belirgin olmadığı sonuca varılabilir. Zira her iki grubu temsilen eşit sayılabilecek düzeyde araştırma bulguları yer almaktadır. Araştırmanın diğer bulgusuna göre öğrencilerin deontik adalet düzeyi kız öğrencilerin lehine yüksek çıkmıştır, ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ekşi, Okan ve Güner'in (2015) çalışma sonuçlarına göre kız öğrencilerin erkeklere oranla hem şiddete ve akran sapmasına daha az meyilli hem de kızların deontik adalet anlayışları daha yüksektir. Chory (2007) ve Kepekçioğlu'nun (2015) yaptığı araştırmalarda, kız öğrencilerin sınıfta dağıtım adaleti algısının erkek öğrencilerin sınıfta dağıtım adaleti algısına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler toplumsal yaşamdaki pek çok hakları kullanmanın önemli olduğuna inanır ve gençlerin bu değerlendirmeleri adalet algısının farklılaşmasında etkili olmaktadır. Ayrıca Türkiye'de özellikle eğitim ve iş olanakları açısından daha fazla ayrımcılığa, olumsuz ön yargılara maruz kalan kadınların bu konuda daha fazla duyarlı olması beklenir (Yıldırım, 2011). Araştırmanın bir diğer sonucuna göre toplumsal değerler kızlar lehine istatistiksel olarak anlamlı şekilde farklılık göstermektedir. Bu bulgu; Bacanlı (1999), İşcan (2007), Kundakçı (2014) ve Yılmaz'ın (2012) araştırma bulguları ile örtüşmektedir. Bu sonuç kızların toplumsal değerlerin içselleştirilmesi konusunda erkeklerden daha fazla benimseyici olduklarını düşündürmektedir (Çoşkun ve Yıldırım, 2009). Kültür, bireylerin cinsiyet kalıplarını ve tutumlarını belirleyen esas faktörlerden biridir (Öngen ve Aytaç, 2013). Türk kültür yapısında kaynaklı toplumsal değerlere doğru bir eğilimin gösterilmesi, kızlara

ilişkin daha itaatkâr ve geleneklere bağlı olmayı ön planda tutan toplumsal cinsiyet rol beklentilerinin göstergesi de olabilir. Diğer yandan Tutar, Akbolat ve Erdönmez'in (2015) çalışmasında katılımcıların bireysel, toplumsal ve tüketim değerleri oldukça yüksek seviyelerde olup, cinsiyet bakımından aralarında anlamlı farklılık görülmemiştir. Benzer şekilde Yapıcı ve Zengin (2003), Koç (2007) cinsiyete göre öğrencilerin değer algısında farklılık olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Araştırmanın ikinci sorusu için demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerlerin okul değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısı düzeyi okul değişkenine göre anlamlı düzeyde farklılık göstermiştir. Yukarıda da belirtildiği üzere MSA ve MŞ ortaokulları TEOG sonuçlarına göre akademik olarak daha başarılı okullardır. Buradan akademik başarısı yüksek olan çocuklarda demokrasi algısı, değerler algısı ve deontik adalet düzeyinin yüksek olduğu çıkarımı yapılabilir. Akan (2011) akademik başarı düzeyi kötü olan öğrencilerin, akademik başarı düzeyi iyi olan öğrencilere göre daha düşük demokrasi bilincine sahip olduklarını saptamıştır. Nitekim Çiçekliyurt'a (2014) göre sosyal bilgiler ders başarısı iyi olan öğrenciler, değerleri kazanmada daha başarılıdır. Kabasakal ve diğerleri, (2015), araştırmalarında öğrencilerin öğrenim gördükleri okulun türüne göre demokratik okul kültürü algılarının farklılaştığı görülmektedir. Bu farklılığa genel açıdan bakıldığında Endüstri ve Sağlık Meslek Liselerinin puanlarının diğer bir ifadeyle meslek liselerinin diğer okul türlerine (Fen Lisesi, Anadolu Lisesi ve Genel Lise) göre daha düşük olduğu görülmektedir. Benzer şekilde Saracaloğlu, Evin ve Varol (2004), mesleki teknik liselerden mezun olan öğretmen adaylarının diğer liselerden mezun olanlardan; Aydemir ve Aksoy (2010), meslek lisesi mezunu öğretmen adaylarının genel liselerden mezun olanlara göre daha olumsuz bir demokratik tutuma sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu durum, meslek liselerindeki demokratik okul kültürünün daha zayıf olduğu biçiminde yorumlanabilir. Öğrencilerin karar mekanizmalarında diğer okullardaki kadar etkin olmadığı, öğretmen ve yöneticilerin öğrencilere diğer okullara göre nispeten eşit davranmadığı söylenebilir (Kabasakal ve diğ., 2015). Mevcut araştırma için de MSA ve MŞ okullarında demokratik okul kültürünün daha güçlü olduğu, öğrencilerin karar mekanizmalarında daha etkin olduğu, yöneticilerin öğrencilere eşit davrandığı, adalet duygusunun hissettirildiği yorumu yapılabilir.

Araştırmanın üçüncü sorusu için demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerlerin yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği sınıanmıştır. 13 yaşında olan öğrencilerin demokrasi algısı 15 yaşındaki öğrencilerden istatistiksel olarak anlamlı şekilde yüksek çıkmıştır. Saracaloğlu, Evin ve Varol (2004) ile Gözütok (1995) yaşın bireylerin demokratik tutumları üzerinde istatistiksel açıdan anlamlı bir değişime yol açtığını, yaşı küçük olanların demokrasi algısının daha yüksek olduğunu tespit etmiştir. Yaşı büyük olan öğrencilerde demokrasi algısının düşük olmasına yaş ilerledikçe tecrübe ile birlikte beklentilerin artması, buna karşın beklentilerin tam olarak karşılanamaması neden olabilir. Bununla birlikte ergenlik döneminde olan öğrencilerin, yaşları ilerledikçe daha olgunlaşması, daha demokratik bir algı içerisinde olmaları beklendiği halde bu çalışmada böyle bir bulgunun elde edilmemesi şaşırtıcıdır. Ancak ergenlik döneminin "benmerkezci" bir dönem olduğu da dikkate alınmalıdır. Yetişkinler tarafından yeterince anlaşılmadığını düşünmesi farklılık oluşmasına neden olabilir

(Kabasakal ve diğ., 2015). Diğer yandan Bulut (2006), Karatekin, Merey ve Kuş (2013), Yazıcı (2011), yaş unsurunun öğrencilerin demokratik tutumları üzerinde etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Üçüncü sorunun diğer sonucunda yaş değişkeninin deontik adalet üzerinde anlamlı şekilde farklılaşmaya yol açmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, hayat tecrübesi kazandıkça farkına varılan ayrıntılar ve yaşanan çeşitli olumsuz uygulamalar bireylerin adalet algısında farklılığa neden olmamış şeklinde yorumlanabilir. Yıldırım (2011) araştırmasında yaş değişkenine göre adalet algısında anlamlı farklılık bulunmamasını yaşla birlikte artan farkındalık düzeyinin, sadece fırsatlar açısından bir farklılığa neden olmasına bağlamıştır. Üçüncü sorunun bir diğer sonucunda toplumsal değerler algısı yaş değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı görülmüştür. Literatürde ise genel olarak yaş ve eğitim seviyesi arttıkça anlamlı bir şekilde değerlerin ve ahlaki muhakemenin de pozitif yönde arttığı kabul edilmektedir. Bu çalışmada böyle bir sonucun bulunması katılımcıların yaş dağılımlarının genel olarak belli bir aralıkta sınırlanmış olmasından kaynaklanabilir (Cesur ve Topçu, 2010). Tutar, Akbolat ve Erdönmez (2015), Cesur ve Topçu (2010), Yiğit ve Dilmaç (2015), gerçekleştirdikleri araştırmalarda elde ettikleri bulgularla mevcut araştırmanın sonucunu desteklemektedirler. Diğer yandan Morsümbül (2014) yaşın değerler üzerinde, özellikle kuşaklar arası farklılığı değer yönüyle açıklamada etkili bir faktör olduğunu tespit etmiştir. Hüseyinklioğlu (2010) araştırması ile aynı doğrultuda sonuçlara ulaşmış, değerlerin yaşa göre anlamlı şekilde değişiklik gösterdiğini belirtmiştir. Üçüncü sorunun test sonuçlarında genel olarak demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısının yaş küçüldükçe arttığı görülmektedir (13 yaş > 14 ve 15 yaş; 14 yaş > 15 yaş). Ancak sadece demokrasi algısında 13 ve 15 yaş arasında anlamlı farklılığa neden olmaktadır. Aslanadam'a (2011) göre yaş ilerledikçe bireyin aldığı cevapların ortalamasının düşmesinden kaynaklı motivasyon azalması yaşanmaktadır. Bu düşük motivasyon genel anlamda yaş ilerledikçe demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısı üzerinde etkili olduğu düşünülebilir.

Araştırmanın dördüncü sorusu için demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler algısı arasında ilişki olup olmayacağı test edilmiş ve sonuç olarak değişkenler arasında pozitif ilişkiler saptanmıştır. Adalet, özgürlük ve eşitlik günümüz demokrasilerinin başta gelen özelliklerindedir (Hamburg programı, 2007). Bundan dolayı vatandaşların demokrasiden duydukları memnuniyet yalnızca ekonomik gelişme, ekonomik kalkınma ile değil aynı zamanda kamu hizmetlerinin kalitesi ve adil şekilde dağıtılmasıyla ölçülmektedir (Stockemer ve Sundström, 2013). Bir kurumdaki adil olmayan davranışların doğuracağı olumsuz algılar, demokrasiden duyulan memnuniyetsizliği artırmaktadır (Filgueiras, 2013). Demokrasi yaşam biçimi kabul edildiğinden statik bir kavram değildir, aksine dinamik, aktif ve değişen bir süreçtir. Demokrasi; bireylerin ve toplumun değerlerine dayanır (Subba, 2014). Bir gerçeklik ve yaşam biçimi olabilmesi için demokrasinin, eğitimin başlangıcından itibaren yaşamın her alanında ilgili değerlerle uygulanması gerekir. Bu durum demokrasi ile değerler arasındaki vazgeçilemez ilişkiyi gösterir (Bawa, 2017). Dördüncü problemin diğer bir sonucuna göre deontik adalet ile toplumsal değerler arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Altınkurt ve Yılmaz'ın (2010) araştırmasına göre idarecilerin okulları değerlere göre yönetme durumları ile öğretmenlerin adalet algıları arasında pozitif ilişki vardır. Satici, Uysal ve Satici (2014) sosyal yeterlilik ve deontik adalet arasında pozitif bir ilişki

olduğunu ortaya koymuştur. Sosyal yeterlilik, adaleti önemsemenin yanında ahlaki ilkeleri ihmal etmeden sosyal ilişkilerin sürdürülmesini gerektirir (Turan, Çelik, Kanpolat ve Sarıçam, 2014). Bu ifadelere ve bulgulara göre araştırmanın dördüncü sorusuna yanıt bulunmuştur.

Araştırmanın beşinci sorusu için deontik adalet ve toplumsal değerlerin demokrasi algısını yordayıp yordamayacağı test edildi. Araştırma bulgusuna göre deontik adalet ve demokrasi algısı, toplumsal değerler algısının önemli yordayıcıları olarak bulunmuştur. Ekşi, Okan ve Güner'e (2015) göre deontik adalet anlayışındaki eksiklik şiddeti etkilemektedir. Algılanan deontik adalet anlayışı arttıkça, şiddet tutumu azalır; deontik adalet anlayışı azaldıkça, şiddet tutumu artar. Şiddetin azalıp adil tutumların artması demokratik kuralların hayata geçmesine, toplumsal barış ve huzura katkılar sağlayacaktır (Sarıçam, Kaya ve Yetim, 2016). Özgürlük, eşitlik ve adalet, bireyin onuru ve demokratik değerlerin daha etkin, anlamlı ve faydalı olması için çok önemlidir (Bawa, 2017). Adilce bir yönetim ile kurumları güçlendirmeksizin ve hukukun üstünlüğünü temin etmeden, demokratik bir siyasi kültür kurmak ve kurumlar tarafından kullanılan normatif kaynakları destekleyen ve bunlara güvenen vatandaşlara sahip olmak imkânsız hale gelir (Filgueiras, 2013). Demokrasi kurumlarının toplamından daha fazlasıdır. Demokratik bir siyasi kültür; meşruiyeti, pürüzsüz çalışması ve nihayetinde demokrasinin sürdürülebilirliği açısından da önemlidir (Kekiç, 2007).

Araştırmanın bir başka bulgusuna göre demokrasi algısı toplumsal değerler algısını yordamaktadır. Demokrasi; toplumların sosyal yapısı, kültürel dokusu veya kısaca toplumsal değerleri ile yakından ilgilidir. Bu ilgi, demokrasinin kâğıt üzerinde tanımlanan özelliklerinin hayata geçirilmesini, sosyal kurumların demokratik yapı içindeki işleyişini, bireyler arası ilişkiyi, birey ve devlet arasındaki ilişkinin işleyişini belirler. Aslında demokrasi, o toplumda mevcut bireysel ve toplumsal değerler sayesinde kazandığı özelliklerle nitelendirildiği biçimde gerçekleşebilir. Bu bakımdan demokrasinin toplumsal değerler açısından anlamı, demokrasinin kâğıt üzerinde tanımlanan özelliklerinden önce gelmektedir (Ural, 1999). Bireylerin demokratik yaşamı beraberinde özgürlük, eşitlik, adalet gibi değerleri de getirir. Demokratik bir toplum için bireysel ve toplumsal olarak çaba gösterilmesi ve bu noktada sorumlulukların yeterince anlaşılması gerekir (Sadık ve Sarı, 2012).

Toplumlar; bireyler, gruplar, kurumlar ve bunların etkileşiminden meydana gelir. Bireyler ve gruplar çeşitli yönlerden ortak özelliklere sahip olmakla birlikte, bazı açılardan da birbirlerinden ayrılmaktadır. Bu farklılıkların demokratik bir toplumda bir çeşitlilik olarak görülmesi ve çoğulcu bir anlayışla kabul edilmesi gerekir (Sarıçam ve diğ., 2016). Yeni yetişen kuşağın ister bireysel ister gruplara özgü farklılıkları olsun, bu farklılıkları ötekileştirmeden, eşit ve saygıya değer görmesi, demokratik kültürün vazgeçilmezlerindedir (MEB, 2015). Bu bilgilerden yola çıkarak demokrasi algısı ve deontik adaletin toplumsal değerleri yordadığı söylenebilir.

Öneriler

1. Mevcut çalışma 8. sınıf öğrencilerle sınırlı tutulmuştur. Farklı sınıflardan öğrenciler dahil edilerek daha geniş örnekleme yeni çalışmalar yapılabilir.

2. Bu çalışmada ulaşılan bulgulara bakılarak bağımsız değişkenlerin birbirinden bağımsız olmadığı düşünülmektedir. Aile geliri, anne-baba eğitim düzeyleri gibi değişkenleri içeren farklı çalışmalarla demokrasi algısı, deontik adalet ve toplumsal değerler üzerinden etkili dinamikler tespit edilebilir.

Kaynakça

- Akan, Y. (2011). *Ortaöğretimde okuyan öğrencilerin demokrasi*. Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya (328015).
- Akdu, Ö. (2016). *Ortaokul 8. Sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin demokrasi kültürüne katkısının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi: Burdur ili örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur (429330).
- Akın, U. ve Özdemir, M. (2009). Öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi: Eğitim Bilimleri Fakültesi örneği. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 42(2), 183-198.
- Akın, A., Sarıçam, H., Kaya, Ç., Akdeniz, C., Gediksiz, E., Toprak, H. ve Yıldız, B. (2013). Deontik Adalet Ölçeği Türkçe Formu: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *VI. Ulusal Lisansüstü Eğitim Sempozyumu*, 15. Doi: 10.13140/RG.2.2.33608.52487.
- Altınkurt, Y. ve Yılmaz, K. (2010). Değerlere göre yönetim ve örgütsel adalet ilişkisinin ortaöğretim okulu öğretmenlerinin algılarına göre incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(4), 463-485.
- Aycan, N. ve Çalık, D. (2003). İlköğretim okullarında demokrasi eğitimi: Manisa örneği. *Celal Bayar Üniversitesi S.B.E Dergisi 1(2)*, 19-29.
- Aydemir, H. ve Aksoy, N. D. (2010). Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumlarının bazı değişkenlerle ilişkisi: Malatya örneği. *Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(1), 265-279.
- Bacanlı, H. (1999). Üniversite öğrencilerinin değer tercihleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 5(4), 597-610.
- Bakaç, E. (2013). Toplumsal Değerlere Yönelik Algı Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(4), 303-309.
- Başaran, Z. (2006). *Demokratik yaşamın gelişmesinde Sosyal Bilgiler dersinin rolü ve önemi*, Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi, Erzurum (205816).
- Bawa, B. (2017). Relationship between democracy and education. <http://www.yourarticlelibrary.com/democracy/relationship-between-democracy-and-education/76841/> adresinden 14.08.2017 tarihinde erişilmiştir.
- Beetham, D. (2006). *Demokrasi ve insan hakları*, (Çeviren: Bilal Canatan). Ankara: Liberte Yayınları.
- Beetham, D. (2009). Democracy: Universality and diversity. *Ethics & Global Politics*, 2(4), 284-296. <http://dx.doi.org/10.3402/egp.v2i4.2111>
- Beugre, C. D. (2012). Development and validation of a Deontic Justice Scale. *Journal of Applied Social Psychology*, 42(9), 2163-2190. doi: 10.1111/j.1559-1816.2012.00935.x
- Beugre, C. D., & Baron, R. A. (2001). Perceptions of systemic justice: The effects of distributive, procedural, and interactional justice. *Journal of Applied Social Psychology*, 31(2), 324-339. doi: 10.1111/j.1559-1816.2001.tb00199.x
- Bilge, M. (2011). Türkiye’de demokrasi kültürü: Siyaset ve toplum. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 49-60.
- Bıçer, B., & Sarıçam, H. (2015). Öğretmen adaylarında makyavelizm ve deontik adalet arasındaki ilişkinin incelenmesi. *1st International Conference on Lifelong Education on and Leadership for ALL-ICLEL* (pp.126-127), 29-31 October Olomouc, Czech Republic. RN:268. Doi: 10.13140/RG.2.1.1762.1361
- Botha, A., Joubert, I., & Hugo, A. (2016). Children’s perceptions of democratic values: Implications for democratic citizen education. *South African Journal of Childhood Education*, 6(1), 1-8. doi: 10.4102/sajce.v6i1.343

- Bulut Serin, N. (2006a). Buca Eğitim Fakültesi psikolojik danışma ve rehberlik bölümü öğrencilerinin (okul psikolojik danışmanı adayları) demokratik tutumları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, 19, 12-22.
- Bulut Serin, N. (2006b). Bir grup üniversite öğrencisinin demokratik tutumları ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişkiler. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 45, 37-59.
- Büyükoztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2015). Bilimsel araştırma yöntemleri. *Pegem Atf İndeksi*, 1-360.
- Castillo, C., & Fernandez, V. (2017). Relationships between the dimensions of organizational justice and students' satisfaction in university contexts. *Intangible Capital*, 13(2), 282-301. doi: <http://dx.doi.org/10.3926/ic.774>
- Cesur, S. ve Topçu, M. S. (2010). Değerlerin Belirlenmesi Testinin güvenilirlik ve geçerlik çalışması ve yaş, eğitim, cinsiyet ve ebeveyn eğitiminin ahlaki gelişim ile ilişkisi. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 10(3), 1657-1696.
- Chory, R. M. (2007). Enhancing student perceptions of fairness: The relationship between instructor credibility and classroom justice. *Communication Education*, 56(1), 89-105. <http://dx.doi.org/10.1080/03634520600994300>
- Çoşkun, Y. ve Yıldırım, A. G. A. (2009). Üniversite öğrencilerinin değer düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 311-328.
- Çiçekliyurt, Z. T. (2014). 4. Sınıf sosyal bilgiler dersinde doğrudan verilecek beceri ve değerlerin kazanılma durumunun değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale (372453).
- Çuhadar, A. (2006). Üniversite öğretim elemanlarının ve öğrencilerinin demokrasi anlayışlarının siyasal toplumsallaşma bağlamında cinsiyet, bilim alanı, akademik aşama ve siyasal katılımçılık değişkenleri açısından incelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü. Adana.
- Debats, D. L. (1996). *The structure of human values: A principal components analysis of the Rokeach value survey (RVS)*. Unpublished doctoral dissertation, University of Groningen, Groningen, Netherlands.
- Diker, Z. (2012). Demokrasi eğitimi ve lise öğrencilerinin demokratik davranışları üzerine bir araştırma. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 229-238.
- Doğan, İ. (2005). *Modern toplumda insan haklarının kültürel temelleri*. Ankara: Pagem Yayıncılık.
- Doğanay, A. (2010). What does democracy mean to 14-year-old Turkish children? A comparison with results of the 1999 IEA Civic Education Study. *Research Papers in Education*, 25(1), 51-71.
- Doğanay, A., Çuhadar, A. ve Sarı, M. (2004). Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin demokrasi anlayışlarına ilişkin algılarının değerlendirilmesi. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, 20, 21.
- Dudu, Ö. (2016). Ortaokul 8. sınıf vatandaşlık ve demokrasi eğitimi dersinin demokrasi kültürüne katkısının öğrenci görüşlerine göre değerlendirilmesi: Burdur ili örneği. Yüksek Lisans Tezi. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Burdur (429330).
- Duman, B. (2010). Correlation between the graduate-students' perception of educational philosophies and their democratic attitudes. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 2, 5830-5834.
- Duruhan, K. ve Ersöz, Y. (2013). Ortaokulda Demokrasi Algıları Ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Tarih Okulu Dergisi (TOD)*, 6, 657-672.
- Ektem Sönmez, I. ve Sünbül, A. M. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları üzerine bir araştırma. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 31, 159-168.
- Erdoğan, İ. (2007). Karl Marx insan, toplum ve iletişim. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 25, 199-228.
- Elkatmış, M., & Toptaş, V. (2015). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Demokratik Tutumlarının İncelenmesi. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi* 8(1),128-144

- Ercoskun, M. H. ve Nalçacı, A. (2008). Sınıf öğretmeni adaylarının empatik beceri ve demokratik tutumlarının incelenmesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 180, 205-214.
- Filgueiras, F. (2013). Perceptions on justice, the judiciary and democracy. *Brazilian Political Science Review*, 7(2), 62-87. <http://dx.doi.org/10.1590/S1981-38212013000200003>
- Folger, R. (2001). Fairness as deonance. In S. Gilliland, D. D. Steiner, & D. Skarlicki (Eds.), *Theoretical and cultural perspectives on organizational justice* (pp. 3–33). Greenwich, CT: Information Age.
- Folger, R. G., & Cropanzano, R. (1998). *Organizational justice and human resource management* (Vol. 7). SAGE Publications, Inc.
- Geddes, D. (2003, June). *Fairness in the classroom: Lessons learned from organizational justice research*. 16th Annual IACM Conference Melbourne, Australia. <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.400880>
- Genç, Z. K. ve Kalafat, T. (2008). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin değerlendirilmesi üzerine bir araştırma. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19, 211-222.
- Gözütok, F. D. (1995). Öğretmenlerin demokratik tutumları. Ankara: TDV (Türk Demokrasi Vakfı) Yayınları. *Ankara University. Journal of Faculty of Educational Sciences*, 40(1), 135-156.
- Gutmann, A. (1987). *Democratic education*. Princeton. NJ: Princeton University Press.
- Gündüz, M. (2016). *Ortaokullarda demokrasi kavramının kazandırılmasında demokrasi eğitimi ve okul meclisleri uygulamasının etkisi (İzmir İli Örneği)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Uşak Üniversitesi, Uşak (459563).
- Güven, S. (2009). Demokrasi eğitimi. İç. Turan, Refik ve Ali Murat Sünbül, (ed.) *Sosyal bilgiler öğretiminde yeni yaklaşımlar*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Hamburger Programm (2007). Grundsatzprogramm der Sozialdemokratischen Partei Deutschland, beschlossen auf dem Hamburger Bundesparteitag der SPD am 28, Berlin. https://www.spd.de/fileadmin/Dokumente/Beschluesse/Grundsatzprogramme/hamburger_programm.pdf
- Halstead, M., & Pike, M. (2006). *Citizenship and moral education: Values in action*. Routledge, Oxford.
- Holden, B. (2007). *Liberal demokrasiyi anlamak*, (Çeviren: Hüseyin Bal). Ankara: Liberte Yayınları.
- Hüseyinklioğlu, B. (2010). *Bireysel değerler ve örgütsel bağlılık düzeyi ilişkisi: Asker hastanesi çalışanları üzerinde bir inceleme*. Doktora Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana (280927).
- Kabasakal, K. A., Şahin, S. G., Kelecioğlu, H., Gelbal, S., Atar, B. ve Doğan, N. (2015). Lise öğrencilerinin demokratik okul kültürü algılarının incelenmesi. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 21(2), 247-270.
- Kaldırım, E. (2005). İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin demokrasi algıları. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(3), 143-162.
- Karatekin, K., Meray, Z. ve Kuş, Z. (2013). Öğretmen adayları ve öğretmenlerin demokratik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 21(2), 561-574.
- Kekic, L. (2007). The Economist Intelligence Unit's index of democracy. *The Economist*, 21, 1-11.
- Kepekçioğlu, E. S. (2015). *Üniversite öğrencilerinin öğretim elemanlarının inanılabilirliği algısı ve sınıfta adalet algısı arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu (384692).
- Kılıç, D., Ercoskun, M. H. ve Nalçacı, A. (2004). Sınıf Öğretmeni Adaylarının Demokratik Tutumları. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2-3), 9-19.
- Koç, K. (2007). *İlköğretim 7. sınıflarda okutulan vatandaşlık ve insan hakları eğitimi dersinde öğrenciyi kazandırılması amaçlanan evrensel değerlere ilişkin tutumlar üzerinde öğretim sürecinin etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ (204624).

- Kontaş, H., Selçuk, H. E., Polat, M. (2016). Ortaokul öğretmenlerinin demokratik tutumları ile öğrencilerin demokratik değerlere sahip olma düzeylerinin incelenmesi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 44, 141-151
- Kundakçı, Z. (2014). *Lise öğrencilerinin değer tercihleri ile çevreye yönelik tutumları arasındaki ilişki (Denizli İli Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi, İstanbul (355904).
- Kuş, Z. (2012). *İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Ankara (311081).
- Kuş, Z., & Çetin, T. (2014). İlköğretim öğrencilerinin demokrasi algıları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 769-790.
- Linde, J., & Ekman, J. (2003). Satisfaction with democracy: A note on a frequently used indicator in comparative politics. *European Journal of Political Research*, 42(3), 391-408. Doi: 10.1111/1475-6765.00089
- Manfredo, M. J., Bruskotter, J. T., Teel, T. L., Fulton, D., Schwartz, S. H., Arlinghaus, R., ... & Sullivan, L. (2017). Why social values cannot be changed for the sake of conservation. *Conservation Biology*, 31, 772-780. Doi: 10.1111/cobi.12855
- MEB (2013). Ortaöğretim demokrasi ve insan hakları dersi öğretim programı. <http://ttkb.meb.gov.tr/program2.aspx?islem=1&kno=224> linkinden erişilmiştir.
- Merkel, W., Petring, A., Henkes, C., & Egle, C. (2011). *Social democracy in power*. Routledge Taylor & Francis.
- Morsümbül, Ş. (2014). *Değerlerin kuşaklar arası değişimi: Ankara örneği*. Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara (354737).
- Norris, P. (2011), *Democratic deficit. Critical citizens revisited*. New York: Cambridge University Press.
- Öztaşkın, Ö. B., & İçen, M. (2015). Ortaokul öğrencilerinin hoşgörü eğilimleri ile demokrasi algıları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(02).
- Parashar, S., Dhar, S., & Dhar, U. (2004). Perception of values: a study of future professionals. *Journal of Human Values*, 10(2), 143-152.
- Ringen, S. (2010): *Demokrasi neye yarar?- Özgürlük ve ahlaki yönetim üzerine*, Çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Saracaloğlu, A. S., Evin, İ. ve Varol, S. R. (2004). İzmir ilinde çeşitli kurumlarda görev yapan öğretmenler ile öğretmen adaylarının demokratik tutumları üzerine karşılaştırmalı bir araştırma. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 4(2), 335-363.
- Sarıçam, H., Çelik, İ., Arıcı, N., & Kaya, M. M. (2014). The examination of relationship between human values and moral maturity in adolescence. *International Journal of Human Sciences*, 11(1), 1325-1342. Doi: 10.14687/ijhs.v11i1.2888
- Sarıçam, H., Kaya, M. M., & Yetim, G. (2016). Öğretmen adaylarında demokratik eğilim, intikam ve farklılıklara saygı arasındaki ilişki. *IIIrd International Eurasian Educational Research Congress 31 May - 03 June 2016, Muğla, Turkey*. Doi: 10.13140/RG.2.1.4809.9449
- Satterfield, T. (2001). In search of value literacy: Suggestions for the elicitation of environmental values. *Environmental Values*, 10(3), 331-359. doi: <https://doi.org/10.3197/096327101129340868>
- Slev, A. M. (2014). Perceptions of democracy and democratic principles among Romanian law students. *Land Forces Academy Review*, 19(1), 38-44.
- Sönmez, S., Sarıçam, H., & Çelik, İ. (2018). Ahlâkî üstbilgi, makyavelist kişilik ve maneviyat arasındaki ilişki. *Uluslararası Bilim ve Eğitim Kongresi 2018 (UBEK2018)* 23-25 Mart, Afyonkarahisar, Türkiye. Doi:10.13140/RG.2.2.24102.01600
- Stockemer, D., & Sundström, A. (2013). Corruption and citizens' satisfaction with democracy in Europe: what is the empirical linkage?. *Zeitschrift für Vergleichende Politikwissenschaft*, 7(Suppl1), 137-157. Doi: <https://doi.org/10.1007/s12286-013-0168-3>

- Subba, D. (2014). Democratic values and democratic approach in teaching: a perspective. *American Journal of Educational Research*, 2(12A), 37-40. Doi: 10.12691/education-2-12A-6
- Turan, L., Çelik, İ., Kanpolat, Y. E., & Sarıçam, H. (2014). Öğretmen adaylarının değer algılamaları ile sosyal iyi olma düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Reconstruction of Human Values International Symposium*, 19-21 June, Erzurum.
- Tutar, H., Akbolat, M. ve Erdönmez, C. (2015). Öğrencilerin yaşam değerlerinin incelenmesi. *Electronic Journal of Vocational Colleges*, 14.Bürokon Özel Sayısı. 466-480.
- Ural, Ş. (1999). Demokrasi kavramı, toplumsal değerler ve birey. *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 40(1), 451-459.
- Ural, S. N. (2010). *İlköğretim öğrencilerinin demokratik tutum ve empatik eğilim düzeylerine sosyal bilgiler dersinin etkisi*. Yüksek lisans tezi. Sakarya Üniversitesi, Sakarya (265878).
- Verma, J. (2004). Social values. In J.Pandey (Ed.), *Psychology in India revisited: Developments in the discipline*. (pp.69-117) New Delhi: Sage.
- Wagner, A. F., Schneider, F., & Halla, M. (2009). The quality of institutions and satisfaction with democracy in Western Europe: A panel analysis. *European Journal of Political Economy* 25(1), 30-41. <https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2008.08.001>
- Yapıcı, A. ve Zengin, S. Z. (2003). İlahiyat fakültesi öğrencilerinin değer tercih sıralamaları üzerine psikolojik bir araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 173-206.
- Yazıcı, K. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 36(159), 165-178.
- Yıldırım, F. (2011). *Üniversite gençliği "sosyal adalet"ten ne anlıyor? Sosyal adalet ilkeleri bağlamında bir eğilim belirleme araştırması*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara (300136).
- Yılmaz, Ç. (2012). *İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin sosyal bilgiler programında verilen değerlerin hedeflerinin gerçekleşme düzeyi (Ardahan örneği)*. Kafkas Üniversitesi, Kars.
- Yiğit, R. ve Dilmaç, B. (2015). Ortaöğretimde öğrencilerinin sahip oldukları insani değerler ile akademik erteleme davranışlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 31, 159-178.
- Yurtseven, R. (2003). *Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin demokratik tutumları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Çukurova Üniversitesi, Adana (125657).